

PERZENT TÁRBIYASINDA XALIQ DANALIĞINIŇ ORNI

Paxratdinova Ulbolsin Kerimberdiyevna

Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti

Kalit soʻzlar: bola tarbiyasi, tarbiyaga eʼtibor, xalq donoligi, xalq dostonlari, ertaklari, taʼlim berish

Ключевые слова: воспитание детей, внимание к образованию, народная мудрость, народные сказки, воспитание

Key words: raising children, attention to education, folk wisdom, folk tales, education

Annotatsiya: Maqolada farzand tarbiyasida xalq donoligining, xalq ertaklarining, badiy adabiyotning oʻrni beqiyosligi haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В статье рассматривается несравненная роль народной мудрости, народных сказок и художественной литературы в воспитании детей.

Annotation: The article examines the incomparable role of folk wisdom, folk tales and fiction in raising children.

Oʻtken maqalamızda biz, bala tárbiyası, balalar huquqları boyınsha qabıl etilgen nızam hújjetleri, olardıń áhimyeti haqqında sóz etken edik. Ullı aǵartıwshı babamız Abdulla Avloniy: “Tárbiya ananıń wazıypası, keyin áke, keyin mektep hám jámiyetshiliktiń wazıypası esaplanadı”-degen edi.[1:255]. Shınıńda da, perzent tárbiyası shańaraqtan baslanadı. Perzentiń tárbiyası menen tiykarǵı shuǵıllanıwshı insan bolsa, ana bolıp tabıladı. Ananıń tárbiyalı bolıwı, qız perzent tárbiyası haqqında dana xalqımızda: “Bir qızǵa qırıq úyden jıyıw, bir úyden tıyıw”, “Anaǵa qarap qız óser, ákege qarap ul óser”, “Anasın kórip qızın al, tabaǵın kórip asın ish”, “Qız ósse eldiń kórki”, “Qızım úyde qılıǵı dúzde” sıyaqlı bir qatar naqıl-maqallar ushırasadı. Bul danalıq sózler negizinde perzent tárbiyasında, shańaraq bekkemligin támiynlewde ananıń ornı úlken ekenin kóriwimizge boladı.

Shańaraqtaǵı perzent tárbiyası haqqında ádebiyatlarda: “Balanıń shańaraqtaǵı waqıtın oynı, miynet hám oqıw iskerligi boyınsha durıs bólistiriw oǵada orınlı esaplanadı. Shańaraq fizikalıq hám psixologiyalıq jaqtan salamat, náwqıran, miynetke hám turmıslıq shárayatqa tayyar shaxstı jetilistirip beriwi lazım. Bala shańaraq mısasında jámiyettiń sotsiallıq-ruwhıy sáwleleniwın kóredi, jámiyettiń talapların usı kishi mákanda ańlaydı”-dep keltiriledi.[1:256-257.]

Perzentlerimizdi dáslep watansúyiwshilik ruwhında ósiriwde kitaplardıń, xalıq dástanlarınıń ornı ayırıqsha. Atap aytatuǵın bolsaq, “Alpamis dástanı”n alıp qarayıq, dástan qaharmanı Alpamis batır Bayshubar atqa minip, Qarajan dostı menen birge jawdıń tas-talqanıń shıǵarıp jeńedi. Dástanda ata-anaǵa húrmet, súyikli yarǵa opadarlıq, satqınlıqtıń jaman illet ekenligin súwretlewshi waqıyalar ushırasıw menen birge, dástannıń tiykarǵı ideyası qaharmanlıq dástan esaplanadı.

Bunnan keyingi qaraqalpaq xalqınıń súyikli dástanı “Qırıq qız dástanı”na itibarımızdı qaratayıq: “Gúlayım batır altı uldıń ishinde jalǵız qız bolıp ósedi. Ór kókirek ósken qız atasınan ruxsat alıp, “Miywali” degen baǵda qasına qırıq qızın alıp, áskerliktiń sırların úyrenedi. Óziniń batırlıǵı menen tilge túsken qaharman qız Gúlayım qırıq qızınıń sárdarı Sárbinaz benen, súyiklisi Arıslan menen qalmaq eliniń patshası Nádir shaxtı jeńip, xalqın qullıqtan azat etedi.”

Qaraqalpaq xalqınıń jáne bir qaharmanlıq dástanı “Edige” dástanında da ata-anaǵa húrmet, insanıyлық ideyalar, dosqa sadıqlıq, yarǵa opadarlıq máseleleri sáwlelenedi. Ósip kiyatırǵan jas áwladtıń oylaw dárejesin, qıyalıy pikirlew dúnyasın keńeytiwde dástandaǵı mifologiyalıq súwretlewler tereń ornı iyeleydi. Máselen, “Edige dástanı”nda qaharmannıń anası peri bolıwı, periden dúnyaǵa kelgen perzentin taslap, anasınıń qus bolıp ushıp ketiwi, adamzat penen periden tuwılǵan perzenttiń iláhiy bolıp ósiwi, dástandı tıńlaǵan balanıń dúnya qarasin keńeytedi. Dástanlardaǵı waqıyalar balalardı qaharmanlıq ruwhta tárbiyalanıwında, babalarına uqsaǵan márt, qaharman bolıp ósiwine sebepshi boladı.

Perzent tárbiyasında balanıń jalǵan sóylemey, tuwrı sózli bolıp ósiwinde xalıq ertekleriniń ornı úlken. Máselen, bir bala dosları menen shomılıwǵa barsa, bárqulla suwǵa shóǵip atırman dep dawırıq salar eken. Oǵan isengen balalar bárhá járdem sorasa juwırıp barıptı. Ótirikshi bala bolsa, dosları járdemge kelse, ústinen mazaq etip kúlipti. Búgan ashıwlanǵan dosları endi bul balaǵa járdem bermewge kelisip alıptı. Aradan kóp ótpey, bala rastan suwǵa mantıǵıptı. Járdem sorap baqırsa dosları itibar bermepti. Aldaydı, bizler barmaymız depti. Raslap suwǵa mantıqqan balanı bir shopan óldim-taldımda qutqarıp qalıptı. Suwdan shıqqan bala táwbege kelip, bunnan bılay jalǵan sóylemewge sert aytıptı”. Mine, bul waqıyanı tıńlaǵan bala ómirde bir sózli bolıp ósiw kerekligin ańlaydı.

Soniń menen birge bala tárbiyasında, balanı miynetkeshlikke úyretiwde Kabardin xalqınıń “Miyнет penen tabılған aqsha” erteginiń ornı úlken. Ertekte waqıya bılayınsha bayanlanadı: “Bir bay kisiniń erke ulı boladı. Balası óner úyrensin dep ákesi balasın temirshi ustağa shákirtlikke beredi. Temirshi usta balanı alıp qalıp, hár kúni úyine qaytar waqta bir teńge berip jiberedi. Balanı bolsa miynetke qospaydı. Ákesi balasın hár kúni esik aldında kútip turıp, ákelgen tengesin aǵın suwǵa atıp jiberedi. Bala bul nársege hesh itibar qaratpaydı.

Aradan kúnler ótedi, temirshiniń ustaxanasında jumıs kóbeyip ketedi. Sol kúni adam jetispegenligi sebepli, baydıń ulın ezip jumsaydı. Dińkesi qurıydı. Keshke úyine qaytarda qolına bir teńge berip úyine qaytaradı. Hár kúnigidey esik aldında balasın kútip turǵan áke balasınıń qolınan teńgeni julep alıp suwǵa ılaqtırajaq boladı. Baydıń ulı eńirep ákesiniń qolına asıladı. Sonda ákesi, he balam, miynettiń nanı tatlı” degendi endi ańladıń ba? Tapqan pulıń hadal bolsın!-dep qaytarıp beredi.” Mine, bul waqıyadan juwmaq shıǵarǵan perzent óziniń boyına miynetkeshlik sezimlerin sińiredi.

Bunnan tısqari balalardıń tıl ósiwinde, tilin jatlıqtırırında jańıltıwshılardıń ornı da ayırıqsha. Mısalı: “Qaladan alǵanıń altı arba asqabaq, altı arba asqabaqqa jekkenim aq bókse baspaq, aq bókse baspaq”, “Qırda qırq qırǵawıl, qırq qırǵawıldıń ishinde qırq jıl qısır kórmegen qızıl qıl quyrıqlı qırǵawıl”, “Siziń kóshe, biziń kóshe, sizing kóshede kóp shóje, biziń kóshede kóp shóje, kóp shóje, kók shóje”, “Apam kóylegime jańa jaǵanı saldı, jańa jaǵanı jańa saldı”, “Aq sháynekke kók qaqpıq, kók sháynekke aq qaqpıq, aq qaqpıq, kók qaqpıq, kóp qaqpıq” jańıltıwshılardıń aytıw arqalı balalardıń oy-órisi, fizikalıq jaqtan rawajalanıwı jaqsılanadı.

Ulıwmalastırıp aytqanda, xalıq danalıǵınıń, sóz marjanlarınıń perzent tárbiyasında ornı úlken. Bala tárbiyası máselesinde shańaraqta ata-ana, balalar baqshasında tárbiyashı, mektepte oqıtıwshılar tereń shuǵıllanıwı kerek. Sonda ǵána biz, mánawiyatlı bilimli jaslardı tárbiyalaw máselesinde alǵa qaray adım qoyıwda dawam etken bolamız.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. J.Hasanboyev va boshqalar., “Pedagogika”., Toshkent. “Noshir”-2011
2. www.lex.uz

3. www.hikmatlar.uz
4. Qaraqalpaq folklorı kóp tomlıq. Nókis “Bilim” baspası 2003-jıl.

